

Witold Strużyński

**WYSTĘPOWANIE ŚLIMAKÓW Z RODZINY POCZWARÓWKOWATYCH
VERTIGINIDAE NA OBSZARZE ŁĄK SOLECKICH CHOJNOWSKIEGO
PARKU KRAJOBRAZOWEGO**

PRACA NR 17 Z CYKLU
“PRZYRODA MAZOWIECKIEGO
ZESPOŁU PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH”

Witold Strużyński. The occurrence of the Snails *Vertiginidae* in Soleckie Field of the Chojnowski Landscape Park.

Abstract. Snails of the family *Vertiginidae* belong to the smallest mollusks in Poland. *Vertigo angustior* and *Vertigo moulinsiana*, are listed in Annex II to the Habitat Directive of the European Union. Their presence is an evidence of a high environmental stability. The occurrence of these species near Warsaw and in the Mazovian Lowland has not been detected since 1939. Their present sites have been included to the new sites of the Natura 2000 network.

Abstrakt. Ślimaki z rodziny poczwarówkowatych są jednymi z najmniejszych mięczaków występujących w Polsce. Poczwarówka zwężona i poczwarówka jajowata znajdują się w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej Unii Europejskiej, a ich obecność w obrębie danego siedliska świadczy o wysokiej stabilności środowiska. Występowanie obu gatunków w okolicach Warszawy i na Nizinie Mazowieckiej nie było wykazywane od 1939 roku. Ich aktualne stanowiska zostały wykazane w ramach prac dotyczących tworzenia nowych obszarów sieci Natura 2000.

Stan rozpoznania występowania w Polsce mięczaków ujętych w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej jest wysoce ubogi. Uważa się, że poddane silnej antropopresji oraz powiązane pośrednio lub bezpośrednio ze środowiskiem wodnym gatunki te i ich stanowiska ulegają wyraźnemu ograniczeniu. Dotyczy to w szczególności ślimaków z rodziny poczwarówkowatych (Pokryszko 1990, Zajac 2004, Książkiewicz 2010, Strużyński 2010). Ich zanik może następować na skutek licznych zagrożeń związanych z przebudową stosunków wodnych, zanieczyszczeniem wód oraz dewastacją siedlisk na skutek działań inwestycyjnych. Spośród wszystkich gatunków mięczaków, których występowanie zostało stwierdzone w Polsce, szereg to gatunki powszechnie występujące. Jednak część z nich została objęta

szczególnymi formami ochrony zarówno poprzez ustawodawstwo krajowe jak i poprzez umieszczenie w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej Unii Europejskiej. Dzięki temu 5 gatunków ślimaków oraz 2 gatunki małży występujących w Polsce weszło na listę gatunków, których siedlika chronione są w ramach sieci Natura 2000.

Ślimaki należące do rodziny poczwarówkowatych *Vertiginidae*, reprezentowane są przez 16 gatunków występujących w Polsce należących do rodzaju *Columella* (3 gatunki), *Truncatellina* (3 gatunki) i *Vertigo* (10 gatunków) (Pokryszko 1990, Myzyk 2004, Wiktor 2004). Spośród nich jedynie cztery gatunki objęte są szczególnymi formami ochrony w ramach II Załącznika Dyrektywy Siedliskowej – należą do nich: *Vertigo geyeri* (1013), *Vertigo angustior* (1014), *Vertigo genesii* (1015) oraz *Vertigo moulinsiana* (1016). W ciągu ostatnich 80 lat pojawiło się niewiele publikacji dotyczących występowania poczwarówek na Nizinie Mazowieckiej (Jankowski 1933, 1939, Grochowska *et al.* 2009, Strużyński 2010). Mała ilość specjalistów zajmujących się poczwarówkami, specyfika siedlisk, w obrębie których mogą być stwierdzane sprawa, że w większości przypadków ich miejsca występowania są nadal nierozpoznane.

Teren

Badania prowadzono na Łąkach Soleckich o powierzchni ponad 220 ha. Teren ten zaproponował Rząd RP jako specjalny obszar ochrony siedliskowej o kodzie PLH 140035. Obszar ten położony jest na południe od Warszawy, wchodząc w pas Zielonego Pierścienia Warszawy. Położony jest na Równinie Warszawskiej i obejmuje zatorfioną dolinę rzeki Małej. Według danych historycznych tereny łąk miały charakter mokradła stałego, które na skutek postępujących zabiegów melioracyjnych uległy przesuszeniu. Jedynie na skutek braku konserwacji systemów drenarskich od dwóch lat obserwuje się samoczynną rewitalizację tego obszaru wspomaganą obfitymi opadami deszczu.

W obrębie łąk o charakterze mozaikowatym dominują płaty turzycowisk i ziołorośli uzupełnionych zaroślami wierzbowymi. Charakter tych siedlisk dawał szansę na występowanie ślimaków z rodziny poczwarówkowatych będących gatunkami higrofilnymi, wymagającymi bardzo stabilnych warunków siedliskowych. Pewnym zagrożeniem jest droga krajowa numer 79 dzieląca Łąki Soleckie na dwie części. Droga ta wyprowadza część ruchu kołowego z Warszawy w kierunku Góry Kalwarii a następnie poprzez Wisłę w kierunku Mińska Mazowieckiego lub w kierunku Sandomierza. W związku z tym, na odcinku przebiegającym przez Łąki Soleckie obserwowane jest ogromne nasilenie ruchu samochodowego, którego oddziaływanie może wpłynąć na zanik stanowisk poczwarówek.

Material i metody

Zbiór materiału i odłowy ślimaków prowadzono w obrębie planowanej ostoi sieci Natura 2000 od sierpnia do listopada 2008. W okresie jesiennym wzrasta liczebność populacji, co daje szansę uzyskania pełniejszego sukcesu odłowowego.

W zależności od panujących warunków atmosferycznych stosowano różne metody odłowu. Jedna z nich miała charakter „plenerowy” i polegała na bezpośrednim odłowieniu pojedynczych osobników, żerujących na źdźbłach turzyc lub trzciny. Odłów prowadzono również pod okapem szpaleru młodych olch porastających łąki w sąsiedztwie przebiegającej drogi krajowej numer 79. Poza bezpośrednim odłowem osobników pobierano również próby podłoża wraz z roślinnością, które poddawano selekcji w warunkach laboratoryjnych. Zebrane muszle ślimaków poddawano następnie ocenie morfologicznej, na podstawie której identyfikowano osobniki z dokładnością do gatunku. W pracach identyfikacyjnych wykorzystywano sprzęt optyczny – mikroskop stereoskopowy Nikon SMZ1000, z możliwością prowadzenia dokumentacji fotograficznej i podglądu cech diagnostycznych muszli na monitorze komputerowym.

Wyniki

W wyniku zebranego materiału oraz analiz laboratoryjnych wykazano dwa stanowiska z przedstawicielami 3 gatunków poczwarówkowatych. Poczwarówka zwężona *Vertigo angustior* współbytowała z poczwarówką jajowatą *Vertigo moulinsiana* w obrębie stanowiska położonego około 40-60 metrów od skraju drogi krajowej numer 79. W obrębie tego stanowiska gatunkiem dominującym była poczwarówka zwężona. W obrębie jednej próby zebrano ponad 20 osobników. W tej samej próbie stwierdzono jedynie 5 osobników poczwarówki jajowatej. Kolejne stanowisko zarejestrowano po drugiej stronie szosy za kompleksem stawów rybnych na skraju zwartego starodrzewia olchowego. Stwierdzono tutaj jedynie poczwarówkę rozdętą.

Podsumowanie

Według danych historycznych stanowiska *Vertigo angustior* i *Vertigo moulinsiana* w pobliżu Warszawy były odnotowywane przez Jankowskiego (1933) w obrębie Piaseczna, nie precyzując jednak miejsca odłowu. Jako historyczne należy również uznać stanowiska Jankowskiego (1938) z Czerniakowa, Drewnicy i Zacisza. W przypadku Drewnicy stanowisko mogło być zlokalizowane w pobliżu rowów i dołów torfowych, na Czerniakowie w pobliżu fosy, stawu lub jeziora. Dla terenów Zacisza Jankowski nie podaje ściślego położenia stanowiska. Należy z bardzo dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że stanowiska te są historyczne, gdyż w przeważającej części obszary te zostały w ciągu ponad 70 lat poddane silnej urbanizacji. Z obszarów Mazowsza bardziej odległych od Warszawy Jankowski (1939) odnotował stanowisko tego gatunku w obrębie parku dworskiego nad rzeką Okrzejką (majątek Trojanów) – stanowisko to położone jest około 5 km od wykazanego w niniejszej pracy. W 70 lat później Stróżyński (2009) wykazał występowanie *Vertigo angustior* w planowanych ostojach siedliskowych: na Podeblociu, Puszczy Kozienickiej oraz Dolinie Liwca. Na podstawie uzyskanych wyników należy stwierdzić, że *Vertigo angustior* oraz *Vertigo moulinsiana* są gatunkami bardzo rzadko występującymi, charakterystycznymi dla siedlisk o bardzo stabilnym układzie przyrodniczym. W związku z tym jedynie

stanowiska objęte formami ochrony (rezerwy, ostoje Natura 2000) dają potencjalną szansę utrzymania wykazanych przedstawicieli ślimaków z rodziny *Vertiginidae*. Stanowiska obu gatunków wykazane w bezpośredniej bliskości drogi krajowej numer 79 są obciążone wysokim stopniem zagrożenia, zwłaszcza w perspektywie inwestycji drogowej i modernizacji tego fragmentu drogi. Dlatego tak istotne jest prowadzenie monitoringu poczwarówek w obrębie Łąk Soleckich, łącznie z próbami korekty przebiegu drogi w ramach przyszłej jej przebudowy. Ewentualna kwestia kompensacji i przeniesienia ślimaków jest wielce ryzykowna. Dotychczas jedyna udana taka próba miała miejsce w Anglii podczas budowy jednej z tamtejszych autostrad w okolicach Newbury (Stebbing i Killeen 1998).

Literatura

- Grochowska A., Janas K., Strużyński W. 2009. *Nowe stanowiska poczwarówki zwężonej Vertigo angustior w południowej części województwa mazowieckiego*. XXVI Krajowe Problemy współczesnej Malakologii – Seminarium Malakologiczne, Kudowa Zdrój 20-23.04.2010: 17.
- Jankowski A. 1933. *Mięczaki Warszawy*. Sprawozdania Komisji Fizjograficznej PAU Kraków 67: 99-114.
- Jankowski A. 1938. *Mięczaki Warszawy (Uzupełnienie)*. Sprawozdania Komisji Fizjograficznej PAU Kraków 71: 83-86.
- Jankowski A. 1939. *Vertigo moulinsiana (Dupuy) w Polsce*. *Fragm. Faun. Mus. Zool. Pol.*, Warszawa, 4: 237-242.
- Książkiewicz Z. 2010. *Higrofilne gatunki poczwarówek północno-zachodniej Polski*. Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin: 1-64.
- Myzyk S. 2004. *A New locality of two rare Vertiginid species (Gastropoda: Pulmonata: Vertiginidae) in NW Poland*. *Folia Malacol.* 12(2): 57-61.
- Pokryszko B. 1990. *The Vertiginidae of Poland (Gastropoda: Pulmonata: Pupilloidea) – a systematic monograph*. *Ann. Zool.* 43, 8: 1-257.
- Stebbing R. E., Killeen I.J., 1998. *Translocation of habitat for the snail Vertigo moulinsiana in England*. *Journal of Conchology Special Publication No 2*: 191-204.
- Strużyński W. 2009. *The occurrence of the narrow-mouthed whorl snail (Vertigo angustior) in planned Natura 2000 sites in Masovian Province*. *Annals of Warsaw University of Life Sciences - SGGW. Animal Science* 2009, nr 46: 217-220.
- Strużyński W. 2010. *Poczwarówki – szczególnie cenna i tajemnicza grupa ślimaków*. *Biuletyn Kraska* 1-2/2010: 33-35.
- Wiktor A. 2004. *Ślimaki lądowe Polski*. Wyd. Mantis, Olsztyn: 1-302.
- Zajac K. 2004. *Vertigo (Vertilla) angustior Jeffreys 1830; Vertigo (Vertigo) genesii Gredler 1856; Vertigo (Vertigo) geyeri Lindholm 1925; Vertigo (Vertigo) moulinsiana Dupuy 1849*. W: Witkowski Z., Adamski P (red.). *Poradnik*

ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Bezkręgowce Ministerstwo Środowiska, Warszawa: 149-161.

Adres autora:

*Zakład Zoologii Wydział Nauk o Zwierzętach SGGW , ul. Ciszewskiego 8, 02-787
Warszawa*